

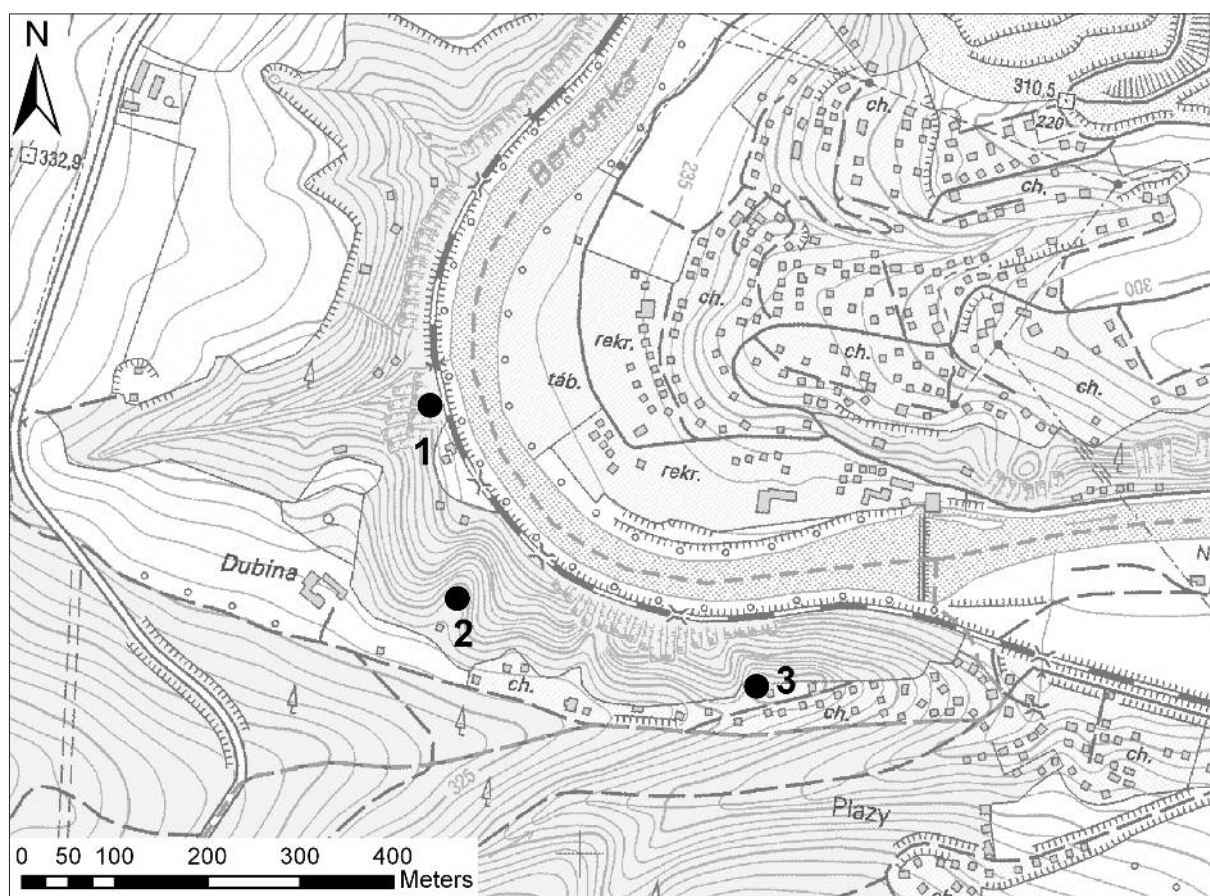
SHLUK ENEOLITICKÝCH VÝŠINNÝCH LOKALIT V OKOLÍ ZBEČNA (OKR. RAKOVNÍK)

Jan John – Daniel Stolz

ÚVOD

V tomto textu bychom rádi na základě našeho povrchového průzkumu z roku 2007 poukázali na zajímavou koncentraci tří výšinných lokalit v okolí Zbečna (*obr. 1*). Ty je většinou možno na základě jejich dosti omezené plochy a rovněž na základě charakteru nalezené keramiky zařadit do období středního eneolitu. Rádi bychom také poprvé podrobně popsali a vyobrazili keramický materiál z nejdříve objevené lokality, která byla pouze stručně zmíněna E. Štikovou v *Archeologických rozhledech* v r. 1954.

Zejména pro některé kultury středního eneolitu (např. kultura chamská, řivnáčská a jevišovická) je charakteristický výskyt většího počtu výšinných lokalit (obytných komponent) na poměrně malém území. Kupříkladu z oblasti západočeské chamské kultury můžeme jmenovat celou řadu katastrů, na jejichž území byly dodnes identifikovány dvě (Dlouhé Hradiště, Dražň, Mířkov, Ondřejov, Plasy, Svojsín, Nepomuk) nebo i tři lokality (Kaliště u Červeného Poříčí, Krsy). Výskyt výšinných lokalit ve vzájemných vzdále-

Obr. 1. Poloha sledovaných lokalit v ZM 1:10 000. 1 – Újezd nad Zbečnem 1; 2 – Újezd nad Zbečnem 2; 3 – Račice nad Berounkou

nostech podstatně menších než 1 km zde není nijak výjimečný (*Bašta – Baštová 1989, 87*). Na základě nepříliš početných souborů nálezů z těchto lokalit však většinou není možno stanovit, zda byly osídleny současně, anebo zda jde o vícenásobné přemístění jediné obytné komponenty v rámci sídelního areálu. U dvou výšinných lokalit na katastru Mírkova hovoří rozdíly v keramice spíše pro druhou možnost (*Bašta – Baštová 1988*). Cíleným průzkumem bude snad v budoucnu možno upřesnit rozsah tohoto fenoménu.

PRŮZKUM V ROCE 2007

Drobným příspěvkem k poznání střeoeoneolitických výšinných lokalit na malém území je i průzkum autorů v ohybu Berounky nedaleko Zbečna, tedy v oblasti pravděpodobného styku chamské a řivnáčské kultury. Na základě upozornění M. Metličky byla nejprve dne 10. 8. 2007 položena sonda na malé ostrožně (naleziště č. 2), neboť zde výše uvedený archeolog našel několik pravěkých střepů. V následujících dnech pak proběhl povrchový průzkum známé střeoeoneolitické lokality u Zbečna (naleziště 1) a dalších dvou nápadných poloh. První poloha – drobná ostrožna (souřadnice ZM 12-32-04 402/160 mm od západní a jižní sekční čáry) – je dnes oplocena a upravena jako zahrada rekreačního objektu. Svahy byly silně zaneseny zahradním odpadem a obehnané ostnatým drátem, proto nemohl být uskutečněn ani vizuální průzkum splachových vrstev. Na druhé poloze (naleziště 3), částečně zastavěné dvěma chatami, byly zjištěny ve vyházené zemině ze stavby jedné z chat dva eneolitické střepy.

SOUPIS LOKALIT

1. Újezd nad Zbečnem 1

Jedná se o úzký skalnatý ostroh nad soutokem Berounky a bezejmenné vodoteče, 220 m severně od dvora Dubina (*obr. 1:1*). Na vrcholu ostrohu je dochována plošina o délce 25 m a šířce 2–10 m. Poloha je částečně zničena odstřelem skály během stavby železnice.

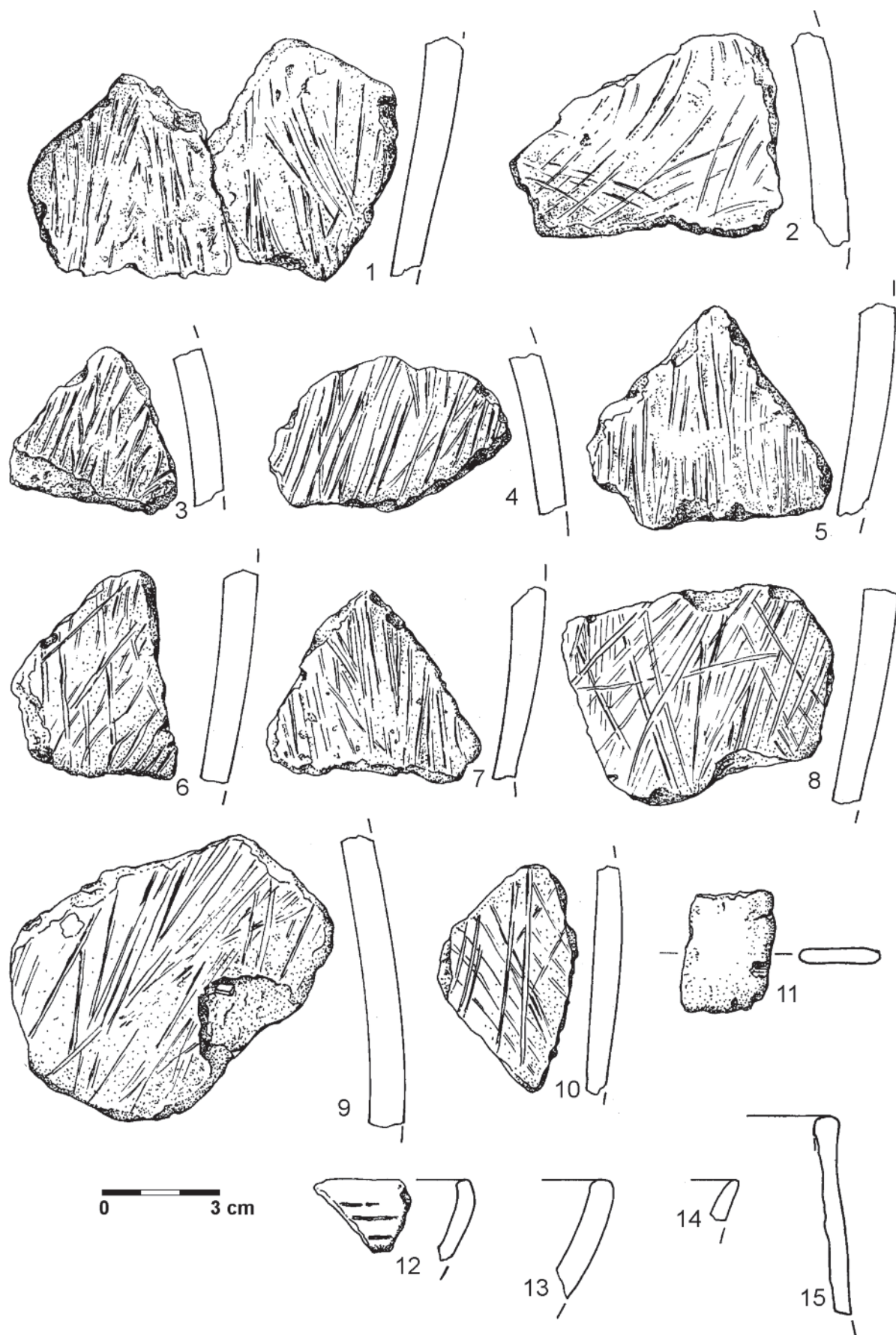
Nadmořská výška: cca 275 m n. m.

Souřadnice JTSK: -780165 (E), -1044520 (N).

Lokalita byla objevena v roce 1953 na základě hlášení dr. A. Birnbaumové. Při povrchovém sběru ve splachových vrstvách byl získán početný keramický materiál, mazanice a zlomky zrnotěrek. E. Štiková zařadila lokalitu na základě výzdoby keramiky mezi střeoeoneolitické výšinné lokality (*Štiková 1954*).

Při zpracování materiálu z výzkumu, který je dnes uložen v Muzeu TGM v Rakovníku, bylo zjištěno, že neobsahuje šest signifikantních keramických zlomků, které jsou vyobrazeny v Archeologických rozhledech a nálezové zprávě. V nálezové zprávě nejsou také uvedeny celkové počty nálezů. Nelze tedy rozhodnout, jestli chybí pouze oněch šest zlomků keramiky nebo větší část souboru. Velká převaha keramiky se slámovaným povrchem nás také přivádí k domněnce, jestli nebyl atypický keramický materiál skartován. Kolekce dnes obsahuje celkem 132 zlomků keramiky, 2 zlomky mazanice, 1 ks štípané industrie a 1 část zrnotěrky. Keramiku o celkové váze 1995 g lze rozdělit na základě barvy a příměsí na tři velké skupiny: 1. Keramika červenohnědé až černé barvy s příměsí hrubého písku, 2. Keramika červenohnědé až černé barvy s příměsí kamínků, 3. Keramika oranžové barvy s příměsí kamínků. Celkem 124 ks náleží stěnám, 5 ks okrajům, 2 ks stěnám se dnem a 1 ks širokému uchu (*obr. 2:11*). Naprostá většina keramiky má slámovaný povrch (výběr *obr. 2:1–10*) – dohromady 94 ks (zachování: 94 stěn; velikost 0–3 cm 11 ks, 3–6 cm 61 ks, 6–9 cm 21 ks). Celkem 36 jedinců (zachování: 29 stěn, 2 stěny a dno, 4 okraje; velikost 0–3 cm 10 ks, 3–6 cm 19 ks, 6–9 cm 7 ks) nemá žádnou výzdobu nebo ji kvůli výrazně zkorodovanému povrchu nelze určit. Jeden zlomek stěny nese výzdobu vodorovnou plastickou lištou (*obr. 3:6*) a drobný okraj koflíku nebo misky je vně i uvnitř tuhován (*obr. 2:14*). Z pěti okrajových zlomků mají dva jednoduchý, lehce zatažený okraj (*obr. 2:12, 13*), jeden jednoduchý, vytažený okraj, jeden jednoduchý, vzhůru vytažený a lehce vyhnutý okraj (*obr. 2:15*) a jeden ztenčený, lehce vykloněný okraj (s tuhováním povrchem; *obr. 2:14*). Na základě keramické hmoty, barvy a výzdoby se zdá, že většina zlomků patří pouze několika jedincům. Bohužel, výrazně otřelé hrany znemožňují jejich rekonstrukci.

V nálezové zprávě a Archeologických rozhledech (*Štiková 1953; 1954*) jsou vyobrazeny následující nedohledané, s výjimkou zlomku s plastickou lištou (*obr. 3:6*), keramické zlomky: 1. Zlomek hrdla nádoby

Obr. 2. Újezd nad Zbečnem 1. Keramické nálezy získané roku 1953. Kresba I. Vajgllová

kultury kulovitých amfor, pod okrajem křížně ryté rýhy, hlazené hrdlo pokryto oválnými vrypy (*obr. 3:1*). 2. Fragment výdutě nádoby kultury kulovitých amfor, zdoben dvěma okrouhlými důlky a svislými otisky šňůry, ukončenými drobnými vpichy (*obr. 3:4*). 3. Výduť s vodorovnými rýhami (*obr. 3:2*). 4. Stěna s vodorovnou plastickou lištou (*obr. 3:6*). 5. Okraj s vodorovnou plastickou lištou na podhrdlí (*obr. 3:5*). 6. Část hrnce se slámovaným tělem, hladkým hrdlem a oblým okrajem (*obr. 3:9*). 7. Páskové ucho nasazené na horní hranu okraje (*obr. 3:3*).

Dva zlomky mazanice, jeden beztvary a druhý s vyhlazenou jednou stěnou, mají velikost 3–6 cm. Štípaná industrie je zastoupena pouze ohněm zničeným amorfním zlomkem. Zlomek na drcení obilí představuje asi jednu třetinu spodního kamene bochníkovitého tvaru s konvexně vybroušenou třecí plochou o velikosti 105 mm (délka) × 151 mm (šířka) × 65 mm (výška) a váze 1 558 g.

Během povrchového průzkumu dne 15. 8. 2007 jsme na svazích ostrohu nasbírali dalších 5 zlomků keramiky. Keramika je poměrně kvalitně vypálena, převažuje oranžový oxidační výpal a makroskopicky lze pozorovat mírnou příměs ostríva (jemného křemenného písku). Dva zlomky jsou atypické, v jednom případě je povrch zdrsněn slámováním (*obr. 3:8*). V blízkosti lomu dalšího fragmentu je částečně zachována řada vpichů (*obr. 3:12*). Nejvýraznější fragment je kromě řady vpichů doplněn plastickým výčnělkem (*obr. 3:11*). Ten je částečně odlomen, ale na základě jeho profilace je rovněž možné, že se jedná o zbytek ouška.

Vysoké procento keramiky se slámováním upraveným povrchem (není ale jisté, jestli nebyla keramika bez výzdoby skartována) a vyobrazené zlomky s typickou výzdobou datují lokalitu, jak již uvedla E. Štiková, do středního eneolitu. Bohužel ale nemáme dostatek signifikantních znaků pro jednoznačné kulturní zařazení nálezů. Nacházíme se totiž v oblasti styku kultury řivnáčské a chamské. Bezpečně kulturně určitelné jsou tak pouze dva zlomky kultury kulovitých amfor. Mladší aktivitu na lokalitě dokládá okraj koflíku či misky s tuhovaným povrchem obecně zařaditelný od mladší doby bronzové do doby halštatské. Získaná nezdobená keramika se svým charakterem ale jednoznačně řadí do středního eneolitu, proto se spíše jedná o ojedinělou aktivitu než o doklad trvalejšího osídlení.

2. Újezd nad Zbečnem 2

Úzká ostrožna nad Berouňkou, 120 m východně od dvora Dubina a 200 m jižně od lokality Újezd nad Zbečnem 1 (*obr. 1:2*). Ostrožna je orientovaná ve směru S–J, její délka nepřesahuje 35 m a šířka 10 m. Využitelná plocha tak představuje cca 250 m². Jižní část ostrožny je zastavěna rekreační chatou.

Nadmořská výška: 305 m n. m. podle GPS (dá se předpokládat výšková chyba až 10 m).

Souřadnice JTSK: -780135 (E), -1044730 (N).

Naleziště objevil M. Metlička v roce 1996 při návštěvě známého eneolitického výšinného sídliště (viz výše lokalita Újezd nad Zbečnem 1). Na svazích ostrožny získal čtyři drobné zlomky keramiky (velikost 0–3 cm) oranžové barvy, z nichž je jeden zdoben slámováním.

V severovýchodní části ostrožny (15 m severně od severovýchodního nároží chaty) jsme dne 10. 8. 2007 provedli se svolením majitelů rekreačního objektu zjišťovací sondáž (1 sonda 1×1 m). Souřadnice středu sondy je podle GPS -780131 (E), -1044725 (N). V sondě bylo dosaženo maximální hloubky 30 cm. Pod vrstvou drnu (cca 5 cm) byla zachycena vrstva středně žlutohnědé prachovité hlíny s příměsí fragmentů kamene do velikosti 20 cm. Tato vrstva přecházela ve zvětralé skalní podloží.

Jediným nálezem pocházejícím z této sondáže je drobný zlomek pravěké keramiky. Při sběru na svazích ostrožny pod chatou byl nalezen fragment hrubozrnného pískovce se stopami obroušení (pravděpodobně zlomek zrnitěrky) a malý kousek mazanice.

Nálezy neumožňují přesné datování, avšak na základě plošného rozsahu lokality a jednoho keramického zlomku zdobeného slámováním je její stredoeneolitické stáří dosti pravděpodobné.

3. Račice nad Berouňkou

Skalisko nad Berouňkou, naproti Sýkořicím, 330 m východně od lokality Újezd nad Zbečnem 1 (*obr. 1:3*) je stejně jako předchozí lokalita částečně zastavěno rekreační chatou.

Souřadnice JTSK: -779815 (E), -1044820 (N).

Nadmořská výška: 305 m n. m. podle GPS (dá se předpokládat výšková chyba až 10 m)

Jedná se o nově objevenou lokalitu během povrchového průzkumu 15. 8. 2007. Na svahu pod chatou byly v zemině vyházené při stavbě tohoto rekreačního zařízení nalezeny dva keramické zlomky, a to frag-

Obr. 3. 1–6, 9 Újezd nad Zbečnem 1, keramické nálezy získané roku 1953; 8, 11, 12 Újezd nad Zbečnem 1, keramické nálezy z povrchové prospekce v roce 2007; 7, 10 Račice nad Berouňkou, keramické nálezy z povrchové prospekce v roce 2007. Kresba I. Košátková a I. Vajgllová

ment výdutě světle oranžové barvy se stopami slámování (*obr. 3:7*) a zlomek s jazykovitým výčnělkem (ten je částečně odlomen, jeho původní šířka byla cca 3 cm; *obr. 3:10*).

Na základě polohy a obou keramických zlomků můžeme lokalitu s jistou opatrností zařadit do středního eneolitu. Uvědomujeme si, že pouhý nález keramického zlomku se slámováním nelze stoprocentně spojit s datováním do středního eneolitu (tato výzdoba se objevuje např. i ve starší době bronzové). Avšak vazba keramiky s touto výzdobou na malou, v terénu jasně vydělenou výšinnou polohu, které jsou typické pro období středního eneolitu, nám snad dovoluje přiklonit se k datování do výše uvedeného období.

ZÁVĚR

Cílem našeho příspěvku bylo vyhodnocení tří střeoeoneolitických výšinných nalezišť u Zbečna. První byla náhodně objevena v roce 1953, druhou se podařilo odhalit M. Metličkovi v r. 1996 při návštěvě první lokality a třetí byla zjištěna cíleným průzkumem autorů příspěvku v r. 2007. Archeologický průzkum tak naznačuje možnosti objevení dalších střeoeoneolitických ale i jiných lokalit na ostrožnách a skaliskách nad středním tokem Berounky. Oblast je bohužel špatně přístupná a částečně poničená v důsledku stavby velkého množství rekreačních objektů a jejich oplocování. I přes tyto obtíže má tento průzkum smysl, jak dokládá tento příspěvek.

PRAMENY A LITERATURA

Bašta, J. – Baštová, D. 1988: Pravěké osídlení Sedmihoří, Archeologické rozhledy 40, 378–400.

Bašta, J. – Baštová, D. 1989: Neue Erkenntnisse über die Chamer Kultur in Westböhmen. In: Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C¹⁴ 3000–2000 b. c.) in Mitteleuropa: kulturele und chronologische Beziehungen. Praehistorica 15. Praha, 85–93.

Štiková, E. 1953: Újezd nad Zbečnem – zpráva uložena v archivu Archeologického ústavu AVČR, č. j. 5061/53.

Štiková, E. 1954: Eneolitické výšinné sídliště u Zbečna, Archeologické rozhledy 6, 152–153, 174, 271, 280.

A CLUSTER OF ELEVATED SITES IN THE VICINITY OF ZBEČNO (RAKOVNÍK DISTRICT)

On the basis of a field survey from the year 2007, the authors highlight an interesting concentration of three elevated sites in the vicinity of Zbečno by the Berounka River (Fig. 1). These can be, on the basis of their rather limited surface and also due to the character of the recovered pottery, classified as belonging to the period of the Middle Eneolithic. For several Middle Eneolithic cultures (especially for the Cham, Řivnáč, and Jevišovice cultures), the occurrence of a larger number of elevated sites in a relatively small area is characteristic. For example, in the area of the West Bohemian Cham culture, it is possible to name many cadastral areas, in which two or three sites have been identified so far.

JAN JOHN

KATEDRA ARCHEOLOGIE ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI, SEDLÁČKOVA 15, 30614 PLZEŇ

DANIEL STOLZ

ÚSTAV ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKOVÉ PÉČE STŘEDNÍCH ČECH, NAD OLŠINAMI 3/448, 100 00 PRAHA 10